

Nr. 10 - 1960

1960.

Nummer 10.

11. årgang.

IDAR KRISTIANSSEN:

FRA ORDLISTER TIL LORD LISTER

Jeg vet ikke om man i Kirke- og undervisningsdepartementet har tall på hvor mange ordlister som er blitt godkjent til bruk i norske skoler i løpet av det siste år. Men jeg vet at det er temmelig mange. Jeg er også av den oppfatning at det er *for* mange. Vi har da sprogforvirring nok, om ikke alle som kan stille opp ord i alfabetisk rekkefølge, skal få departementets velsignelse til å sende sine klossete trykksaker ut til norske skolebarn.

Jeg kjenner til at forlagene utgir opptil tre ulike ordlister for hvert av de sprognevnd-godkjente skriftspråk. Hva det samlede antall ulike norske ordlister er, kan den få gjette på, som måtte ha lyst. Men åtte av disse ordlistene, som altså er velsignet av det samme departementet som ikke kunne godkjenne André Bjerkes ABC, ble forleden lagt på mitt bord. Man kan bli deprimert av mindre!

Et par av de nevnte åtte listene var slett ikke så verst å se på, i allfall ikke utvendig. De var omtrent like gilde som konfektesker. Én enkelt hadde permer så mangefarvede at de kunne minne om Trygve Bulls meninger. Men de fleste minnet om gammelost, både utenpå og innvendig.

Jeg vet at det finnes endel mennesker som liker gammelost, og det må de jo få lov til. Men jeg finner det fornærmelig at et helt folk skal bli tvangsforet med svineriet, når de fleste helst ville slippe.

Når man på forhånd har grunn til å tro at noe smaker ille, forsyner man seg beskjedent, om man først må. Av den grunn grep jeg den tynnest skiven

på bordet. Den var fabrikert av herrene Karl Bakke og Halvor Dalene, og bar titelen «Ordliste for folkeskolen». Den viste seg å være tykk nok.

Jeg har en mistanke om at de to nevnte herrene er pedagoger. Jeg skal vokte meg vel for å snakke stygt om dem *bare* av den grunn, det har jeg *mine* grunner for. Men om de nu altså er pedagoger, så burde de vite at det store flertall av norske skolebarn er hverken idioter eller genier. Det samme gjelder for lærerne. Og de burde forstå at man ikke bør drive sitt pedagogikkere på en slik måte, at samtidig som man prøver å undervise idioter, må idiotene være genier for å forstå hva pedagogikkerne mener!

Innledningsvis får Norges lærerstand følgende orientering: «Ordlista er den første og ofte eneste handboka elevene i folkeskolen har. Derfor er det svært viktig at de lærer å nyte den fullt ut. For kan de nyte ordlista effektivt, så greier de lettere å ta seg fram i andre og større handbøker også. Men røynsla viser at nokså mange av barna i en klasse har vansker med å finne fram i ei ordliste.»

Jeg vet ikke hvilken «røynsle» de to ord-oppstillerne har, men de har neppe vært helt heldig med sitt elevmateriell. Og på meg virker ovenstående mest av alt som en unnskyldning for den pedagogikk forfatterne på de følgende sider gir til beste. Eksempelvis hitsetter jeg fra side 6 følgende åndfulle orientering:

«Når du f. eks. skal slå opp på ordet *hund*, så finner du først fram til bokstaven H. Men de orda som begynner på h-a, kan du ikke bruke. Heller ikke dem som begynner på h-e. Du må leite til du finner h-u.»

Så vet man altså, at man skal lete til man finner h-u!

Hu!

Forfatterne fortsetter med å fortelle at «for å hjelpe dem (elevene) over disse vanskene (med å finne frem i «Ordliste for folkeskolen» av Karl Bakke og Halvor Dalene) har vi i denne vesle boka tatt med *arbeidsoppgaver*, som gir systematisk øving i å bruke ordlista.» Jojo, det kan kanskje trenges i dette tilfellet! Men jeg foretrekker likevel en innstilling som Gerh. Haalands, når han i forordet til sin ordliste sier som så: «Jeg regner med at når skoleelevene er kommet så langt at de kan arbeide etter ordlista, så forstår de også snart *hvordan* den skal brukes.»

Siden nu Bakke og Dalene likevel har funnet det nødvendig med forøvinger, tar jeg en titt på disse. Det første mine øyne skuer, er følgende: «I disse orda er de tre første bokstavene de samme: skjonne, skjegg, skjul, skjørt.» Jeg våger ikke å antyde noen *skjult* sammenheng mellom ordene, men konstaterer den åpenbare, som altså også forfatterne henleder vår oppmerksomhet på. Efter en slik appetittvekker leser jeg videre, begjærlig som om ordlisten var forfattet av Mykle og jeg selv var riksadvokat i Norge. Slå opp og bøy: står det. «Slå opp og bøy: snekker, skomaker, skredder, fetter.

Fra ordlister til Lord Lister

Slå opp og bøy: sko, liter. Slå opp og bøy (sidetall!): tann, glo, tå. Slå opp og bøy (sidetall!): ski, gryte, and, mus, ku, strand, sild, skinke, kjelde, jente, rå, stue. — — — Slå opp og bøy: kne.»

Tenkte jeg det ikke!

Men jeg nekter absolutt å bøye kne. Jeg gjør det iallfall ikke for herrene Bakke og Dalene, før de forteller meg hva — eventuelt med hvem — jeg skal slå opp.

Mange tror at en bokmålsordliste er en bokmålsordliste og intet annet. Det er en misforståelse. Skal man følge d'herrer Bakke & Dalenes eksempel — med samme presisjon — kan man innføre et «avløysingsord» og si at bokmål er lik nynorsk. Altså er en bokmålsordliste en nynorskordliste. Former som lesa, dauv, glømme, ekra, fløytte, dotter, vart raud, oppglødd, brakte (av *brak*), brøker (*bukser!!!*), au (*også*), etc. etc. — kan jo få en og annen til å undres . . . (Hertil kommer at nynorskfolkene har forelsket seg i ordet riksmål, og vil kalle nynorskordlistene *riksmåls-ordlister!* Det er neimen ikke greit!)

Men bortsett fra at bokmålsordlister altså er nynorskordlister, er de også i mange tilfelle kampschrift for SS, også kalt Språklig Samling. Man kan spørre om Kirke- og undervisningsdepartementet har skiftet standpunkt, siden de nu bevislig medvirker til å dra ungene inn i sproggkampen.

At f. eks. Bakke og Dalene har hatt andre intensjoner enn bare den å lage en ordliste, kan man unektelig få mistanke om, når man leser følgende avsnitt fra forordet: «— — Ellers har vi til en viss grad prøvd å skille mellom ordforklaringer (i vanlig parentes) og avløysingsord (=). De første skal bare hjelpe til riktig forståing av ordet. De siste er ord som synes å vinne fram ved sida av eller i stedet for andre ord, som ofte er av tysk opprinnelse. — — — I denne ordlista får du greie på — — hva for gode, norske ord du kan bruke i stedet for unorske ord.»

De «avløysingsord» forfatterne lanserer som synonymer, er på en utmerket måte egnet til å illustrere manglende sans for såvel sproglige nyanser som sproglig presisjon. De er også glimrende illustrasjoner til jesuittenes tese om at hensikten helliger middelet. Kan man bare få presset noen «avløysingsord» inn i ungenes bevissthet, gjør det lite om sproget forarmes til det rene husmannsnivå. Med Kirke- og undervisningsdepartementets velsignelse påstår man helt ureservert, at *alt* = allerede, *skjemt* = bedrevet, *kløkk* = sart,

Det er PARBA
maninfolk helst vil ha

osv. Men man kan etter min oppfatning ha grunn til å spørre: *Er nære ernære?* Hvordan kan man vite, at en *blivende rose er varig?* Er det bedre norsk å si «Han har gjort alt alt» enn å si «Han har gjort alt allerede»? Og dersom jeg vil fortelle om frøken Hansen, at i kampens avgjørende fase var hun på tykksaken som et uvær, forteller jeg da virkelig at hun var på *tjukken* (fremdeles som et uvær)? Videre: Om det går et drag av smerte henover ansiktet, går det da *bortover* ansiktet?

Forhåpentlig vil også en og annen SS-mann kunne medgi, at en «språkrøkt» som den ovenfor omtalte, er ingen tjent med!

I tillegg til alle andre bebreidelser mot ordliste-makerne, kan man også rette den, at *konsekvente* er de ikke. Det ser man blant annet av følgende intrikate spørsmål: «Kan du forklare hvorfor vi *beholder* dobbeltkonsonanten i ord som: *søkkte, søkkt* (av *søkke*) og *sollte, sollt* (av *selle*)?» Man undres jo over, at de beholder *beholder*. — Dog er de fullt på høyde med seg selv og sine åndsfrender, når de i tillegg til «*slå opp og bøy*» også oppfordrer med megen glød: «*Lag skjema*!»

Sine stilistiske ferdigheter røber de i følgende orientering: «Sidestilte (jamgode) former er markert med el. (eller) eller bare komma.»

De «skolefolk og andre» som blir takket for gode råd, bør på sin side være takknemlige for den diskresjon forfatterne viser ved ikke å røbe deres navn.

Ord rimer ikke på *lord*. Under lesningen av ovenfor omtalte mesterverk gikk tankene mine ikke desssto mindre til *Lord Lister* og Gunnar Reiss-Andersens dikt av samme navn. I likhet med dikteren ble jeg besatt av en inderlig lyst til å hylle meg i Lord Listers kappe, eller iallfall bli medlem av Nick Carter-klubben. For er det kanskje ikke om medlemmene i denne klubben dikteren så festlig forteller at «vi skremte overlærer Lillefan / som var en gutteplager og filister»?

Nu er det jo stygt å skremme folk, jeg vet det. Men beklageligvis har jeg vært under påvirkning av ytterst slett litteratur de siste par dagene, så nu har jeg lyst til å være stygg. Riktig stygg! Jeg har med andre ord lyst til å skremme visse filistere bakke opp og dalene ned!

Akk ja!

Det er vel bare en vakker drøm, som så mege annet . . .

Men jeg spør nu likevel, om noen kunne tenke seg å bli med i riksmalets Nick Carter-klubb?

Nr. 1 - 1961

IDAR KRISTIANSEN:

TO SONETTER

Vi —

Vi kommer hit fra søvnens mørke saler,
hvor ingen selv sitt eget leie ser.
Vi kjenner ikke røsten som befaler,
og fatter bare dårlig det soin skjer:

Vi ler, og drukner gleden i pokaler.
Vi sverger høyt og inderlig. Vi ber.
Vi priser Gud, og plyndrer katedraler.
Så blir vi tause: gråter ikke mer,

og gjøgler ikke smerte-lystig lenger.
Selv kruset lar vi stå. Den most vi trenger,
er ikke den vi her så villig bys.

En stillhet kaller oss: Vi må forsake.
Og lydige som barn går vi tilbake
til saler som er evig uten lys.

Man vitser ikke

En stormnatt satt jeg sorgfull i mitt kammer,
og gjorde opp mitt bo: Min gjeld var stor,
jeg hadde løyet for min gamle mor,
og vraket melk men drukket stive drammer, —

jeg hadde fristet møer og madammer,
jeg hadde tilogmed bedrevet ord!
Nu eide jeg en sytti-øres snor
(de siste sedler var gått med til — flammer).

Av alle ting sto én igjen å gjøre, —
jeg håpet bare Fanden ville ha meg!
Men da jeg hoppet til, akk, da røk snøret!

Jeg falt pladask, og drepte slik — en mus.
Men spar på vitsene! Le ikke av meg!
Man vitser ikke i en hengt manns hus!